

УДК 930.25-028.26:061](474+48)

Т. О. ЄМЕЛЬЯНОВА*

БАЛТІЙСЬКИЙ ФОРУМ З ОБМІНУ ДОСВІДОМ І ПЕРЕДОВИМИ ПРАКТИКАМИ У СФЕРІ АРХІВУВАННЯ ТА ПРОСУВАННЯ АУДІОВІЗУАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ

Досліджено історію створення, основні аспекти діяльності і структурної організації Балтійської аудіовізуальної архівної ради, її внесок у систему регіонального міжнародного співробітництва в сфері архівування та просування аудіовізуальної спадщини.

Ключові слова: аудіовізуальна спадщина; архівування; асоціація; Балтійська аудіовізуальна архівна рада.

У сучасній сфері аудіовізуального архівування поширеним явищем стала регіоналізація міжнародних відносин, що сприяє подоланню географічних, інтелектуальних й соціальних обмежень, крихкості традиційних міжособистісних зв'язків, появи і діяльності регіональних фахових об'єднань, які, перетворюючись на авторитетні центри співпраці та міжкультурної взаємодії, інтегрують архівний сектор та мають потужний вплив на формування і рівень розвитку аудіовізуальної архівістики.

Прикладом таких організацій є Асоціація аудіовізуальних архівів регіонів Тихого океану і Південно-Східної Азії (Southeast Asia-Pacific Audiovisual Archive Association, SEAPAVAA), Асоціація європейських фільмотек (Association of European Cinémathèques, ACE), Північноамериканська рада кіноархівів (Council of North American Film Archives, NAFA). Актуальність вивчення їхньої діяльності зумовлена нагальною потребою активізації практичної участі України в подібних об'єднаннях, яка на сьогодні цілковито в них незаангажована та демонструє неприйнятно високий рівень самоізоляції архівної галузі в цілому.

---

* Ємельянова Тетяна Олександрівна – кандидат історичних наук, заступник директора Центрального державного кінофотофоноархіву України імені Г. С. Пшеничного.

З цієї точки зору незаперечний інтерес становить досвід Балтійської аудіовізуальної архівної ради (Baltic Audiovisual Archival Council, далі – ВААС), що являє собою унікальну модель співпраці між фахівцями країн цього регіону, пов'язаними спільними цілями і завданнями у сфері архівування та просування аудіовізуальної спадщини. Поява ВААС була не в останню чергу продиктована прагненням колишніх балтійських республік СРСР, які, за словами першого президента асоціації Пірет Ноорхані (Piret Noorhani), були «стерті не тільки з карти світу, але і з пам'яті тих, хто живе у вільному світі», подолати свою «невидимість», а також «включити всі балтійські народи в міжнародне архівне співтовариство»¹. Ця тенденція виявилася співзвучною з потребою західних та скандинавських колег у подоланні власної непоінформованості щодо поточного стану справ у сфері архівування аудіовізуальної спадщини в країнах Балтії. Фактично можна говорити про збіг і синхронізацію інтересів обох сторін, які, ясна річ, шукали можливості для фахового діалогу, постійного обміну думками, досвідом між інституціями різного спрямування, тим самим засвідчуючи готовність і бажання до загального балтійського інтеграційного процесу.

Без сумніву, набуття балтійськими державами членства в Європейському Союзі було одним із суттєвих важелів для утворення професійної регіональної структури. Очевидно, що приклад цих країн є украй важливим для України з точки зору її європейської перспективи, реалізація якої, зокрема у культурно-інформаційному просторі, на наше переконання, потребує вдосконалення та поглиблення міжнародного співробітництва у сфері забезпечення збереження та доступу до аудіовізуальної спадщини, у т. ч. через налагодження співпраці з ВААС.

Власне, така увага до цієї теми виправдана ще і тією обставиною, що узагальнюючі праці, присвячені ВААС, відсутні в історіографічному дискурсі. Наразі найбільш ґрунтовною залишається доповідь, підготовлена до першого ювілею фундатором і членом ВААС Теддом Урнесом (Tedd Urnes) та присвячена результатам 10-річної діяльності асоціації². Вказана праця, а також відомості, розміщені на офіційному сайті ВААС³, слугуватимуть джерельним підґрунтям нашого дослідження. Ця стаття задумана нами (при цьому не претендуючи на вичерпність) як спроба висвітлення процесу організаційного розвитку і практичної діяльності ВААС, її ролі в регіональному та міжнародному співробітництві у сфері архівування і просування аудіовізуальної спадщини.

Для початку визначимося із самим поняттям «сфера архівування аудіовізуальної спадщини». Близьким до нього за значенням є термін «аудіовізуальне архівування», запропонований Реєм Едмондсоном (Ray Edmondson), що має основою тлумачення як «сфера, яка охоплює всі аспекти пошуку і збереження аудіовізуальних документів, адміністрування місць їх зосередження, а також організації, відповідальні за ці

функції»⁴. Виправданість запропонованого підходу, на наш погляд, підтверджується доволі широким і строкатим колом суб'єктів (архіви, бібліотеки, музеї, інформативна, засоби масової інформації (радіо, телебачення, преса), інтернет-видання, прес-служби організацій, професійні об'єднання тощо), зацікавлених у розвитку цієї галузі.

Вперше думка про необхідність створення професійного об'єднання країн Балтійського регіону у сфері аудіовізуального архівування була озвучена під час першого Північно-Балтійського (Nordic-Baltic) семінару Міжнародної федерації телевізійних архівів (International Federation of Television Archives, далі FIAT/IFTA), організованого Естонським телебаченням 2000 р. у Таллінні.

Два роки потому, під час конференції FIAT/IFTA (Анталія, Туреччина, 2002) представники Естонії, Латвії та Литви провели серію неформальних зустрічей, де йшлося про створення незалежної асоціації для країн Балтії. Зустрічі проходили під патронатом Андріса Кестеріса (Andris Kesteris) із Національного архіву Канади та Тедда Урнеса, який на той час очолював робочу групу для країн Балтії в рамках FIAT/IFTA.

Значна організаційна робота зі створення нового об'єднання була підтримана FIAT/IFTA та Міжнародною асоціацією звукових та аудіовізуальних архівів (International Association of Sound and Audiovisual Archives далі – IASA). Завдяки тісній співпраці з Північним відділенням IASA у Ризі 2004 р. відбувся міжнародний семінар «Партнерство, доступ та збереження нашої культурної спадщини», організований Латвійським телебаченням за підтримки телебачення Естонії та Швеції, а також Норвезької мовної корпорації. Захід вкотре об'єднав Андріса Кестеріса, Тедда Урнеса, Расу Мішкініте (Rasa Miskinyte), продюсера Радіо та телебачення Литви, Реет Гаркмаа (Reet Harkmaa), наукового співробітника архіву Естонського телебачення, навколо питання щодо формалізації організації.

Інтеграційні зусилля були успішно завершені на Ризькому семінарі в жовтні 2005 р. із проголошенням заснування Балтійської аудіовізуальної архівної ради. Тоді ж було ухвалено Статут асоціації та обрано її керівний склад. Першим президентом стала вже згадувана нами Пірет Ноорхані з Естонського літературного музею. До складу правління ВААС ввійшли: віце-президенти – Інґа Вількен (Inga Vilcane) з Ризької газети «День» і Юозас Маркаускас (Juozas Markauskas), начальник відділу цифровізації Вільнюського університету (Литва); секретар – Нора Воєводська (Nora Vojevodska) з Латвійського телебачення; члени правління – Тедд Урнес, Лассі Нільссон (Lasse Nilsson) із Шведського телебачення, Ларс-Гуннар Бенгтссон (Lars-Gunnar Bengtsson) із Шведської суспільної телемовної компанії.

21 березня 2006 р. у Стокгольмі (Швеція) в Посольстві Естонії відбулася офіційна реєстрація ВААС як неприбуткової організації із

штаб-квартирою в м. Тарту (Естонія). Офіційною мовою асоціації була визнана англійська.

Діяльність ВААС має на меті розвиток співробітництва й обміну професійною інформацією серед державних та приватних архівів, телерадіоорганізацій, бібліотек та музеїв, що зберігають аудіовізуальні документи про країни Балтії, скандинавські країни та балтійську діаспору.

Відповідно до Статуту завдання ВААС полягають у:

розвитку та заохоченні співпраці між осередками зберігання аудіовізуальної спадщини на національному, регіональному та міжнародному рівнях;

забезпеченні постійного обміну досвідом та інформацією між членами ВААС;

підтримці освітнього та професійного розвитку працівників установ, що зберігають аудіовізуальну спадщину;

організації навчальних та робочих візитів для працівників архівів;

організації конференцій, семінарів та майстер-класів;

заохоченні та підтримці досліджень з проблем аудіовізуального архівування;

сприянні належному технічному обслуговуванню та просуванню професійних стандартів і методик із описування та організації доступу до архівів;

розширенні поінформованості громадськості щодо можливостей використання аудіовізуальних архівів як важливого освітнього, історичного та культурного ресурсу.

Якщо на початку свого заснування ВААС налічувала всього 15 індивідуальних та 7 інституційних членів із Латвії, Литви, Естонії, Канади, США, Норвегії та Швеції, то нині в її складі – 20 індивідуальних та 12 інституційних членів із 10 країн світу⁵, які презентують архіви, музеї, бібліотеки, навчальні заклади, телерадіомовні компанії тощо. Попри той факт, що через економічну ситуацію в Європі телерадіомовні організації в багатьох країнах обмежили фінансову підтримку таких структур як ВААС, і це, зрештою, позначилося на зниженні інституційного членства в ній, загальна кількість членів асоціації від початку роботи і дотепер залишається стабільною.

ВААС є відкритою для будь-якої зацікавленої особи або інституції Балтійського регіону, пов'язаної зі збиранням, зберіганням і використанням аудіовізуальних документів. Статутом організації передбачено змішану форму членства, яка включає декілька категорій:

інституційне членство відкрите для установ чи організацій, що володіють і забезпечують збереженість та доступ до аудіовізуальних документів;

індивідуальне членство надається тим, хто працює в сфері аудіовізуального архівування;

асоційоване членство передбачає у складі організації фізичних і юридичних осіб, які підтримують діяльність ВААС, але безпосередньо не забезпечують зберігання та доступ до аудіовізуальних документів;

почесне членство обмежується колом осіб, чий особливий внесок у просування аудіовізуальних архівів визнаний членами правління та підтриманий більшістю голосів на загальних зборах ВААС. У 2009 р. на конференції у Вільнюсі почесними членами ВААС були обрані її фундатори Ларс-Гуннар Бенгтссон, Андріс Кестеріс, Лассі Нільссон і Тедд Урнес.

Примітно, що жоден із них не працює і не проживає в жодній із країн Балтії: двоє з них мають шведське громадянство, один – працює і живе в Канаді, а один – у Норвегії.

Ларс-Гуннар Бенгтссон є менеджером та архівним координатором відділу новин Шведської суспільної телемовної організації (Мальме, Швеція). У 2005–2010 рр. він був членом Ради ВААС, з 2014 р. – позаштатний працівник.

Андріс Кестеріс – незалежний продюсер, режисер, президент Балтійської федерації в Канаді (BFC). Протягом десяти років організував проведення Балтійського кінофестивалю у Канаді, представляючи громадськості фільми з Естонії, Латвії та Литви. Має багатий досвід просування кіно- і телепроектів у різних підрозділах федерального державного департаменту Канади⁶, відповідального за збір і збереження документальної спадщини цієї країни.

Лассі Нільссон працював як архівіст, керівник відділу документації та досліджень, проектний керівник Шведського телебачення (SVT), був генеральним секретарем FIAT/IFTA, головою Комісії з програмування та членом Комісії FIAT/IFTA з вивчення медіа.

Тедд Урнес – колишній керівник бібліотеки кіно- та відеоматеріалів, старший радник Норвезької телерадіомовної корпорації (NRK), був президентом, віце-президентом та генеральним секретарем FIAT/IFTA, очолював Латиноамериканську регіональну робочу групу (LARG), Технічну комісію FIAT/IFTA, є членом Комісії FIAT/IFTA з вивчення медіа.

ВААС також має одного допоміжного члена – FIAT/IFTA.

Члени ВААС збираються на загальних зборах, які скликаються правлінням щонайменше один раз на рік для визначення пріоритетних напрямів діяльності організації, обрання правління, аудиторів та груп діяльності, обговорення звіту про діяльність, затвердження підсумків фінансового року, бюджету на наступний рік та сум членських внесків, розгляду роботи окремих груп діяльності.

Загальне управління ВААС здійснює виборний орган – Правління ВААС, яке відповідає за виконання організацією своєї програми роботи відповідно до прийнятого бюджету. Цей орган складається як мінімум

з 8 осіб. До його складу входять президент, 2 віце-президенти, секретар і скарбник, обрані на загальних зборах строком на 2 роки.

Сьогодні (від 2015 р.) президентом є Марія Манг (Maria Mang), директор Естонського музею кіно, яка змінила на цій посаді Зейн Гросу (Zane Grosa)⁷. До складу правління ВААС входять: віце-президенти Юозас Маркаускас і Лельде Неймане (Lelde Neimane), куратор аудіовізуального архіву Музею окупації Латвії, секретар-скарбник Маріка Коха (Marika Kõha) з Національної бібліотеки Естонії та члени правління – Андріс Кестеріс, Зейн Гроса, керівник аудіовізуальної читальні в Національній бібліотеці Латвії, Ерккі Нурмі (Erkki Nurmi) з Гельсінської бібліотеки університету мистецтв (Фінляндія) Джол Стімбірайт (Jolė Stimbirytė), завідувач відділу забезпечення збереження аудіовізуальних документів Центрального державного архіву Литви, і Тедд Урнес.

Винятково важливим для динамічного розвитку ВААС є функціонування офіційного веб-сайту. За час, що минув із відкриття порталу, він став одним із головних каналів комунікації в межах асоціації, а також своєрідним «архівом» її офіційної онлайнової інформації та документації. Автором, розробником та редактором сайту є згадуваний нами Юозас Маркаускас.

У структурі сайту виокремлено такі головні розділи: «Про ВААС», «Минулі події», «Презентації».

У розділі «Про ВААС» містяться відомості про мету і напрями діяльності асоціації, членство і правила прийому до ВААС, її статут. Тут же представлені звіти про результати діяльності асоціації (починаючи з 2005 р.), проаналізувавши які, можна виокремити пріоритети на кожний рік і прослідкувати динаміку розвитку ВААС у ролі одного із суб'єктів сфери аудіовізуального архівування.

Чимало цінних відомостей зосереджено в розділі «Минулі події», що подає інформацію про роботу щорічних конференцій (разом із програмами і звітами). Висвітленню форумної діяльності сприяють презентації (переважно такий їх компонент як слайди), які були представлені доповідачами під час щорічних конференцій з 2004 р. до 2016 р. (ця група матеріалів розміщена в однойменному розділі «Презентації»). Щоправда, ми не можемо говорити про саму вичерпність презентацій (на сайті опубліковано лише 181 із них), оскільки далеко не всі учасники конференцій дозволили публікувати свої документи.

Тим часом, навіть така кількість ресурсів відкритого доступу є інформативною базою, що самостійно або шляхом відсилання до інших відкритих джерел дає змогу відтворити загальну картину, простежити та проаналізувати організаційний розвиток і практичну діяльність ВААС.

Плідна діяльність ВААС упродовж усієї її історії була б неможливою без активної взаємодії з міжнародними організаціями, які сьогодні

формують порядок денний аудіовізуального архівного сектору. Беззаперечною роллю у здійсненні цієї взаємодії належить IASA. Хоча ВААС та IASA різняться один від одного (за розміром ресурсів, масштабами членства, напрямками діяльності, підтримкою з боку урядових та неурядових організацій), справедливо сказати, що вони працюють на взаємодоповнюючій основі. Спільним ключовим завданням обох асоціацій є обмін цінною інформацією між колегами на глобальній основі.

Розвитку партнерських стосунків з IASA, з одного боку, та донесенню до міжнародної спільноти інформації про ВААС сприяла, зокрема, участь віце-президента ВААС Юозаса Маркаускаса у щорічній конференції IASA «Між пам'яттю та забуттям» (Мехіко, 2006 р.). Репрезентуючи структуру, місію та діяльність ВААС, він торкнувся у своїй доповіді нагальних проблем, з якими стикаються аудіовізуальні архіви Балтійського регіону, що викликало чималий інтерес в учасників форуму.

У вересні 2008 р. ВААС одержала афілійоване* членство в IASA⁸. Це дало можливість членам асоціації презентувати ВААС на міжнародній арені, брати участь у міжнародних проектах і бути обізнаними у світових тенденціях у сфері архівування аудіовізуальної спадщини. Вже за рік, у вересні 2009 р., делегація ВААС вперше взяла участь у 40-й Генеральній конференції IASA (Афіни, Греція), присвяченій цифровій філософії в аудіовізуальних архівах. На Генеральній асамблеї Юозасом Маркаускасом були представлені звіт ВААС про минулі заходи та плани на майбутнє. У форумі також взяв участь член ВААС Алдіс Путеліс (Aldis Pūtelis) з Інституту фольклору, літератури і мистецтва (Латвія).

На 42-й Генеральній конференції IASA (Франкфурт-на-Майні, Німеччина, 2011 р.) віце-президент ВААС Зейн Гроса взяла участь у дискусіях щодо нової конституції IASA, а також у засіданні Північного відділення IASA, де, зокрема, обговорювалася ідея проведення спільної конференції ВААС та Nordic Branch. Члени ВААС з Естонії та Швеції також брали участь у конференції IASA цього року.

Удосконаленню діяльності ВААС, росту її авторитету і впливу сприяли конференції, організовані спільно ВААС та IASA, які, певною мірою, компенсували брак наукових комунікацій і обміну досвідом для більшості інформаційних установ регіонального та локального рівнів (йдеться про неможливість, у першу чергу з фінансових причин, відвідувати колегами з Естонії, Латвії та Литви професійних форумів, що проходять на «екзотичних» майданчиках, на кшталт Сіднею, Мехіко чи Веллінгтону)⁹.

Перша така конференція «Створення архіву для майбутнього» відбулася у Ризі 2007 р. Майже 190 учасників з 34 країн¹⁰ взяли участь

* Афілійований (від *англ.* affiliate, яке, в свою чергу, утворене від *пізньолатин.* filialis – синів) – пов'язаний з чимось, з'єднаний, дочірній.

у презентаціях та семінарах, відвідали Латвійське телебачення і радіо, Національну бібліотеку Латвії, Національний кіноцентр Латвії, Архів фольклору академії наук Латвії, Музей окупації Латвії, Державний архів Латвії, Латвійський державний архів аудіовізуальних документів та Латвійський музей фотографії.

Набутий досвід став у нагоді при проведенні спільної 44-ї щорічної конференції IASA та 10-ї щорічної конференції ВААС (Вільнюс, 2013 р.) на тему «Відкриті двері: нові ідеї, нові технології». У конференції взяли участь близько 140 осіб з усього світу. Під час конференції відбувся обмін досвідом між інформаційними установами з різних країн у сфері збору, збереження та оцифрування аудіовізуальної спадщини; обговорювалися етичні та правові аспекти відкритості та доступності аудіовізуальних архівів, питання співпраці між установами пам'яті та багатьма іншими партнерами. Учасники конференції отримали можливість побачити нове обладнання для підготовки плівки до оцифрування, цифрового відновлення та зберігання.

Утім, міжнародні контакти членів ВААС не обмежуються рамками IASA.

Одним із найважливіших практичних кроків у напрямі підвищення фахового рівня працівників сфери аудіовізуального архівування стала співпраця ВААС із Міжнародним центром із дослідження, збереження та реставрації культурних цінностей (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property далі – ICCROM) у сфері підготовки висококваліфікованих спеціалістів для галузі, а також забезпечення їхнього професійного й наукового зростання. Підґрунтям цієї ініціативи послужила участь представника ВААС Юозаса Маркаускаса в другому курсі програми SOIMA (Збереження колекцій звукозапису та зображень)¹¹, що проходив 16 листопада – 11 грудня 2009 р. в Індії під егідою ICCROM. Загалом у програмі взяли участь 22 учасники, які представляли різноманітні музеї, архіви, бібліотеки та інші установи культури з Індії, Малайзії, Шрі-Ланки, Маврикія, Китаю, Пакистану, Малаві, Кенії, Гани, Кувейту, Італії, Беліз, Гватемали, Барбадосу. Наприкінці першого навчального тижня в Нью-Делі було організовано міні-семінар з актуальних проблем і стратегій збереження та довгострокового використання колекцій звукозапису і зображень¹². Використовуючи конкретні приклади, учасники озвучили поточні завдання та реалізовані їх установами ініціативи збереження і доступу до цих колекцій. Презентація короткої історії та діяльності ВААС була сприйнята як не дуже поширена, але вкрай важлива ініціатива, модель якої цілком може бути використана при створенні подібних організацій в Африці та Південній Америці. В цілому ж цей курс дав можливість структурувати та визначати пріоритетність вже накопичених знань і досвіду; встановити інституційні та індивідуальні зв'язки і, головне,

далі заохочувати розробку навчальних програм, які б відповідали потребам сфери аудіовізуального архівування.

Вже наступний, третій міжнародний курс програми – «SOIMA 2011», організований спільними зусиллями ВААС та ICCROM, проходив у Ризі та Вільнюсі 11–29 липня 2011 р. і об'єднав учасників із 15 країн світу (Австралія, Бельгія, Ботсвана, Канада, Чилі, Китай, Естонія, Франція, Гаїті, Кенія, Латвія, Литва, Нідерланди, Польща, Сербія, США, Зімбабве). Тритижневий курс включав різноманітні навчальні заходи, у т. ч. практичні заняття з оцифрування, збереження цифрових аудіо- та відеодокументів.

ВААС виступив партнером SOIMA у проведенні Міжнародного семінару та конференції (Брюссель, 2015 р.), спрямованих на вирішення завдань збору, збереження та використання аудіовізуальної спадщини в контексті швидкозмінливих технологій та скорочення ресурсів. З цього приводу свої розлогі коментарі Юозас Маркаускас виклав під час тематичної сесії «Інтелектуальний контроль колекцій».

Увага ж учасників конференції «Розкриття звукової та образотворчої спадщини» (зібрала близько 140 осіб із 41 країни, що представляли 95 інституцій) була прикута до проблем розвитку міждисциплінарної співпраці та обміну знаннями для забезпечення доступності цієї спадщини в майбутньому. ВААС був представлений на конференції своїм членом Вахуром Пуйком (Vahur Puik), який виступив із доповіддю «Ажараик.еє – ігровий краудсорсинг геотегів та рефотографій для історичних фотографій» (Ajaraiik.ee – Gamified Crowdsourcing Geotags and Rephotos for Historic Photographs).

Також слід виокремити проектну діяльність ВААС. Успішно розвиваючи міжнародну співпрацю у сфері забезпечення збереженості цифрових аудіовізуальних документів, ВААС від 2008 р. виступає партнером «Digital Preservation Europe» (DPE)¹³. Завдання ВААС у рамках зазначеної ініціативи полягає у просуванні DPE в Балтійському регіоні.

Останні роки позначилися для розвитку ВААС реалізацією ще однієї міжнародної ініціативи. Юозас Маркаускас та Зейн Гроса були в числі 50-ти представників бібліотек, архівів, університетів, дослідницьких центрів, комерційних компаній та дистрибутивних платформ із 12 країн Європи, які взяли участь у стартовій зустрічі в Лондоні у лютому 2014 р., що дала «зелене світло» новому європейському проекту «Europeana Sounds»¹⁴. А вже за рік, у лютому 2015 р., названі члени ВААС відвідали щорічне Пленарне засідання (конференцію) Europeana Sounds у Національній бібліотеці Франції (Bibliothèque nationale de France, BnF). Друга конференція Europeana Sounds «Розблокування звукових колекцій», організована у партнерстві ВААС, відбулася у Вільнюському університеті 4 листопада 2016 р.

Перебуваючи на конференції неурядових організацій, що працюють у сфері спадщини «Захист спадщини шляхом активного громадянства» (23–24 березня 2009 р., Мехелен, Бельгія), Пірет Ноорхані представила діяльність та досвід роботи ВААС та BaltHerNet.

На Четвертому міжнародному семінарі звукових і аудіовізуальних архівів (Мехіко, Мексика, 2009 р.) Тедд Урнес провів панель, предметом розгляду якої стали питання, пов'язані з відбором та архівуванням кінокадрів, що використовуються у фільмах. У заході взяли участь 30 експертів з Норвегії, Швеції, Австралії, Німеччини, Австрії, Болівії, Бразилії, Куби, Чилі, Франції, Фінляндії, Великобританії, Перу, Швейцарії та Мексики.

З-поміж інших подібних форумів варто виділити Міжнародну конференцію «Зміна на виклик» (Коджаелі, Туреччина, 2012 р.), проведена під егідою Всесвітньої асоціації захисту матеріальної та нематеріальної культурної спадщини під час збройних конфліктів (World Association for the Protection of Tangible and Intangible Cultural Heritage in times of armed conflicts, WATCH). На форумі Юозас Маркаускас під час сесійного засідання представив позицію ВААС щодо збереження аудіовізуальних творів мистецтва, торкнувшись політики збереження в адміністративному інституційному контексті, основних характеристик та цінності аудіовізуальних колекцій. На іншому засіданні неурядових організацій було репрезентовано досвід ВААС у регіональних і міжнародних ініціативах із підвищення обізнаності суспільства щодо аудіовізуальної спадщини.

Важливою умовою виконання мети і завдань ВААС є організація щорічних конференцій, що «виросли» з невеликого семінару в Ризі в 2004 р. до добре відвідуваних міжнародних форумів, відкритих дискусій та обговорення актуальних питань архівування аудіовізуальної спадщини, тематику яких можна простежити за наведеним нижче переліком:

«Пан-Балтійські образи: досягнення світу» (Рига, 2005 р.);

«Аудіовізуальні архіви: доступ та обслуговування в суспільних інтересах» (Рига, 2006 р.);

«Аудіовізуальні архіви: збереження та повторне використання» (Таллінн, червень 2007 р.);

«Створення архіву для майбутнього», конференція IASA-ВААС (Рига, вересень 2007 р.);

«Трансформація як стабільність: аудіовізуальні архіви в епоху нових медіа» (Тарту, Естонія, вересень 2008 р.);

«Збирання та управління аудіовізуальним контентом у цифровому просторі» (Вільнюс, 2009 р.);

«Назад до аналога: збереження аудіовізуальних ресурсів для оцифрування та нащадків» (Рига, 2010 р.);

- «Цифровий доступ та авторське право» (Таллінн, 2011 р.);
«Від оцифрування до доступу та дослідження» (Гельсінкі, Фінляндія, 2012 р.);
«Відкриті двері: нові ідеї, нові технології», конференція IASA-BAAC (Рига, жовтень 2013 р.);
«Безпечний і багаторазовий: ідеали проти реального життя» (Рига, вересень 2014 р.);
«Відлуння минулого, погляди на майбутнє» (Таллінн, жовтень 2015 р.);
«Аудіовізуальна спадщина та люди: сполучення, кураторство, спільне використання» (Вільнюс, листопад 2016 р.);
«Друге життя колекцій спадщини – управління та використання аудіовізуального контенту» (Варшава, Польща, жовтень 2017 р.).

Цьогорічна конференція ВААС відбудеться з 7 до 9 листопада 2018 р. в Естонському музеї кіно (Таллінн)¹⁵. У фокусі форуму під назвою «Зрима і корисна аудіовізуальна спадщина: сучасні виклики» перебуватимуть питання, пов'язані із просуванням аудіовізуальних документів, проблеми та рішення в цифрових і видавничих середовищах.

Побіжний огляд конференцій вказує на їхнє зосередження в столицях усіх трьох країн Балтії – в Таллінні, Ризі та Вільнюсі. Відразу зазначимо, що ця традиція була закладена ще на етапі організації ВААС. Попри це, було б помилкою вважати, що локація проведення форумів обмежувалася трикутником названих міст. Намагання ВААС розширити членство та зону впливу призвели до зміни місць проведення конференцій: 2012 р. – Гельсінкі (Фінляндія), 2017 р. – Варшава (Польща).

У першому наближенні до основних тем та змісту програм конференцій складається враження про однотипність проблем, навколо яких ведуться дискусії. Серед них – забезпечення збереженості аналогових аудіовізуальних документів у контексті недовговічності їхніх носіїв та швидкої зміни технологій, питання авторського права, найкращі методи каталогізації, оцінка ризиків колекцій, готовність до надзвичайних ситуацій та багато іншого. Центральне місце порядку денного форумів займає цифровізація сектору архівування аудіовізуальної спадщини. Не сказати, що ця тема нова (доповіді про останні новини в цьому напрямі з накопиченим величезним експериментальним матеріалом є на порядку денному кожного року). Тим часом, пов'язані із цифровізацією філософські, соціально-економічні, технологічні й інші проблеми, акумульовані й артикульовані під час щорічних конференцій, радше маркують концептуальну невизначеність, відчутну у фаховому дискурсі (з діапазоном від ейфорії до паніки), щодо наслідків нових технологій для життєздатності аудіовізуальних документів у цифровому середовищі. Очевидно, що вказані проблеми представляють виклик

науковій свідомості та консолідують фахівців навколо нагальної потреби в прагматичній, якомога збалансованій перспективі аудіовізуальних архівів, що б дозволило останнім, за влучним висловом дослідниці в галузі кінематографічної спадщини та цифрової кінематографії Джованни Фоссаті (Giovanna Fossati), стати «архівними дзеркалами живих засобів масової інформації, а не сховищами мертвих засобів масової інформації»¹⁶. Відтак у проблематику форумів органічно вписуються питання управління архівними ресурсами, авторського права, повторного використання аудіовізуальних документів, доступу до оцифрованих колекцій в осередках їх зберігання, питання соціальної функції та відповідальності, власне, самих осередків та виробників (зокрема, виробничих підрозділів телевізійних і радіокомпаній), і, нарешті, осіб, які займаються колекціонуванням старих фільмів, фотографій та звукозаписів; модернізації регіональних механізмів взаємодії та реагування на виклики і загрози у сфері архівування аудіовізуальної спадщини.

Показовим проявом тенденції до розширення географії представництва ВААС є місцеві («мандрівні») семінари, що структурують тканину асоціації через залучення до її програми нових учасників із метою включення останніх у коло професійного спілкування, розвитку їхніх професійних компетентностей та умінь вирішувати професійні завдання, розгортання їхньої соціальної активності та впровадження архівних ініціатив на місцевому рівні.

Перший місцевий семінар «Мережа Балтійських аудіовізуальних архівів для збереження та повторного використання» відбувся у Вільнюсі в лютому 2007 р. На зустрічі, організованій у партнерстві з Литовським радіо і телебаченням та Вільнюським університетом, хоч й із невеликою кількістю учасників (23 учасника з 11 установ Литви, Латвії, Естонії, Канади, Швеції, Норвегії) та 6-ма доповідями, йшлося про координацію і кооперування у напрямі просування аудіовізуальної спадщини, зокрема через формування єдиного інформаційного простору на основі об'єднання і спільного використання ресурсів архівів, радіо та телебачення.

У квітні 2008 р. проведено семінар на тему «Колекції фотознімків в архівах інституцій: захист та доступність». Організований на базі Інституту літератури, фольклору та мистецтва (Латвійський університет, Рига), захід об'єднав 19 учасників з 6 країн (Литва, Латвія, Естонія, Фінляндія, Швеція, Норвегія).

За рік, у квітні 2009 р., Національна бібліотека Швеції (Стокгольм) приймала учасників семінару «Картографування та збереження аудіовізуальної спадщини Балтійської діаспори у Швеції». Його організаторами виступили ВААС та BaltHerNet¹⁷. До роботи в рамках 9 презентацій були залучені 44 представники з Литви, Латвії, Естонії та Швеції (у т. ч. балтійські громади у Швеції).

2012 р. представники національних музеїв, архівів, університетів та закладів мовлення скористалися з організованого ВААС семінару «Збереження фотографії» (Таллінн), що проходив за участю спікерів – професора Бертрана Лаведріна (Bertrand Lavedrine, CRCC) та Хільке Арійс (Hilke Arijs, KIK-IRPA). Партнерами ВААС виступили Художній музей (KUMU), Естонія), Королівський інститут культурної спадщини (KIK-IRPA), Бельгія), Науково-дослідний центр збереження колекцій (CRCC), Франція) та Естонське товариство фотографічної спадщини. Спікери форуму ознайомили слухачів, насамперед, із проблемами виявлення зображувальних артефактів, тривалістю життя носіїв фотографій та способами виявлення їх зносу. На семінарі обговорювалися також питання, пов'язані з каталогізацією, опрацюванням та зберіганням фотодокументів.

З ініціативи ВААС та за підтримки Департаменту архівів Литви для представників інформаційних установ Литви, Латвії та Естонії пройшли дводенні навчання (Вільнюс, 20–21 червня 2016 р.), спрямовані на оволодіння знаннями і навичками збереження аналогової фотографії. Семінар очолив згадуваний нами Бертран Лаведрін¹⁸, який висвітлив історичну ретроспективу розвитку фотографічних матеріалів і технологій у XIX–XX ст., визначив основні загрози збереження колекцій аналогової фотографії (йшлося, передусім, про природне старіння носіїв, викликане різними хімічними процесами та впливом навколишнього середовища), представив різні рішення зі збільшення тривалості життя носіїв фотографії, при цьому зацентрувавши увагу на різновидах матеріалів, які повинні використовуватися для зберігання фото, а також на правилах експонування аналогових фотографій.

Значну зацікавленість учасники виявили під час проведення дводенного майстер-класу «Фотографічні зображення на папері» від Сандри Марії Петрілло (Sandra Maria Petrillo) із Студії збереження SMPHOTO (Італія), що відбувся в Художньому музеї (Таллінн, 2016 р.) під егідою ВААС та Естонського товариства фотографічної спадщини. У фокус уваги майстер-класу потрапили методики оброблення та тривалого зберігання фотографій.

Результатом співпраці ВААС з Асоціацією архівістів та Центральним державним архівом Литви стало проведення два роки поспіль семінарів для фахівців інформаційних установ. Перший науково-практичний семінар «Управління аудіо- та відеоколекціями» (2017 р.) відвідали фахівці українських архівів, бібліотек та музеїв¹⁹. У запропонованому модератором заходу, професором Говардом Бессером (Howard Besser)²⁰ аналізі процесів старіння фізичних носіїв підкреслювалися важливість регулярного контролю за їх фізичним станом та оцінки ризиків. Під час семінару дискутувалися проблеми питання представлення метаданих та різних форматів доступу до оцифрованих аудіо- та відеоколекцій.

Інше наповнення мав другий семінар «Управління колекціями цифрової аудіовізуальної спадщини» (2018 р.), що відбувся на базі Литовської національної бібліотеки ім. Мартінаса Мажвідаса. У заході взяли участь фахівці з литовських, латвійських, естонських та чеських архівів, бібліотек та музеїв. Спікер семінару Юозас Маркаускас, аналізуючи принципи створення метаданих та керування базами даних, ознайомив слухачів зі стандартами та найкращими практиками збереження різних видів цифрового аудіовізуального контенту. Він виділив проблеми каталогізації, з якими стикаються фахівці у своїй повсякденній роботі. Говорячи про довгострокове зберігання цифрових ресурсів, звернув увагу на те, що досі не існує загальних стандартів для збереження звуку та відео, а також на необхідність дотримання балансу між довгостроковим збереженням та забезпеченням доступу до аудіовізуальних документів.

Цей більш ніж розлогий перелік переконує в одному: місцеві семінари сприяють виявленню суспільної потреби у підвищенні фахового рівня працівників сфери аудіовізуального архівування на локальному рівні, формують потребу особистості у професійному вдосконаленні, сприяють засвоєнню культури професійної діяльності.

Отже, незважаючи на досить коротку свою історію, ВААС вдалося успішно закріпитися в ролі провідного регіонального фахового об'єднання, що не лише створює мережі і форуми для фахової наукової полеміки та обміну інформацією, але й координує діяльність регіональних та локальних центрів, спрямованих на просування професійних стандартів, методик забезпечення збереження та удосконалення аудіовізуальної спадщини в країнах Балтії.

Водночас, не обмежуючись регіональною ідентичністю та співпрацею в рамках ВААС, асоціація демонструє вдалу інтеграційну взаємодію на міжнародному рівні (в першу чергу завдяки участі в загальноєвропейських проектах та діючому діалогу з IASA), тим самим зміцнюючи свої позиції в міжнародному архівному середовищі.

Дедалі істотнішу роль відіграє ВААС у фаховому зростанні її активних членів. Сформована у рамках асоціації професійна команда (Ларс-Гуннар Бенгтссон, Андріс Кестеріс, Лассі Нільссон, Тедд Урнес, Юозас Маркаускас), володіючи ґрунтовними профільними знаннями, розумінням пріоритетів в умовах постійного оновлення аудіовізуального середовища, умінням вести діалог із міжнародними інституціями на найвищому рівні, перебуваючи, як правило, в епіцентрі розв'язання найбільш актуальних галузевих проблем, спричиняється до розвитку аудіовізуальної архівістики.

Насамкінець, слід наголосити (і досвід ВААС дає підстави для цього висновку), що проблеми архівування аудіовізуальної спадщини мають міждисциплінарний характер та глобалізаційні тенденції, навко-

ло яких об'єднують зусилля різні фахівці. Складно переоцінити перевагу, що мають ті з інституцій, які заангажовані в повноцінному міжнародному співробітництві. Тож своєчасність та ефективність зрушень у сфері архівування аудіовізуальної спадщини України полягає не в твердженнях і деклараціях про їх необхідність, а в тому, як швидко ми позбудемося власної професійної ізоляції та, відповідно, вибудуємо відносини з такими асоціаціями як ВААС.

---

¹ *Noorhani Piret*. Archival Cooperation and Community Building. ВААС 10. URL: <http://www.baacouncil.org/media/public/2015-tallinn/noorhani-baac-2015.pdf> (дата звернення: 22.07.2018).

² *Tedd Urnes*. Report: the History of the Baltic Audiovisual Archival Council (ВААС). URL: <http://www.baacouncil.org/media/public/2015-tallinn/BAAC-report-2015-final.pdf> (дата звернення: 22.07.2018).

³ Сайт Балтійської аудіовізуальної архівної ради. URL: <http://www.baacouncil.org>. (дата звернення: 18.07.2018).

⁴ *Ray Edmondson*. Audio Visual Archiving: Philosophy and Principles. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002439/243973e.pdf> (дата звернення: 18.00.2018).

⁵ Інформація наведена за офіційними даними, оприлюдненими на сайті ВААС, і демонструє динаміку зростання кількості учасників та розширення географії її представництва завдяки Нідерландам, Польщі, Чехії.

⁶ Департамент був створений парламентом Канади 2004 р. і об'єднав у собі Національний архів Канади і Національну бібліотеку Канади. Нині діяльність департаменту регулюється Актом про Бібліотеку і Архів Канади.

⁷ Посаду президента ВААС у 2005–2007 рр. займала Пірет Ноорхані, у 2007–2011 рр. – Юозас Маркаускас, у 2011–2015 рр. – Зейн Гроса.

⁸ Baltic Audiovisual Archival Council Annual Report 2007/2008. URL: <http://www.baacouncil.org/media/public/baac-an-0708.pdf> (дата звернення: 23.07.2018).

⁹ Joint IASA-BAAC Conference report 2013. URL: <http://www.baacouncil.org/1405-joint-iasa-baac-conference-report-2013> (дата звернення: 18.07.2018).

¹⁰ Форум об'єднав представників з Австралії, Австрії, Бельгії, Болгарії, Кайманових островів, Канади, Данії, Естонії, Фінляндії, Франції, Німеччини, Греції, Індії, Ізраїлю, Італії, Іспанії, Замбії, Латвії, Литви, Мексики, Нідерландів, Нової Зеландії, Норвегії, Польщі, Португалії, Росії, Словенії, Південної Африки, Швеції, Швейцарії, Великобританії, США, Ямайки.

¹¹ SOIMA – програма збереження колекцій звукозаписів та зображень, започаткована у 2006 р. ICCROM із метою координування міжнародних акцій щодо захисту збережених аудіовізуальних колекцій. Програма поєднує 3 напрями діяльності: тренінг, формування/поширення інформації та дослідження у сфері аудіовізуального архівування. Основний стовп програми – Міжнародний курс SOIMA (вперше представлений у 2007 р.), проводиться кожні 2 роки у співпраці з різними партнерами в різних частинах світу. Ці курси допомагають його учасникам поглиблювати свої знання і зміцнювати експертну базу, а також формувати довгострокові професійні зв'язки.

¹² SOIMA training in India. URL: <http://www.baacouncil.org/1347-soima-training-in-india> (дата звернення: 23.07.2018).

¹³ Baltic Audiovisual Archival Council Annual Report 2007/2008. URL: <http://www.baacouncil.org/media/public/baac-an-0708.pdf> (дата звернення: 23.07.2018).

¹⁴ Europeana Sounds – це загальноєвропейський проєкт, тривалістю 3 роки (2014–2017 рр.), що фінансується спільно Європейською Комісією і консорціумом Europeana Sounds та спрямований на суттєве збільшення обсягу аудіо-та аудіосуміжних ресурсів, доступних через Europeana.

¹⁵ Естонський кіномузей заснований восени 2006 р. із метою документування історії естонського кіно. Найбільше музейне зібрання пов'язане з відомою кіностудією «Талліннфільм». У жовтні 2017 р. кіномузей отримав новозбудовану власну будівлю з кінотеатром на понад 200 глядачів та конференц-залом для проведення кінопоказів та інших заходів.

¹⁶ From Grain to Pixel: The Archival Life of Film in Transition Giovanna Fossati. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2009. URL: <https://dspace.library.uu.nl/bitstream/1874/34382/1/fossati.pdf> (дата звернення: 22.07.2018).

¹⁷ BaltHerNet – неприбуткова асоціація, заснована 2008 р. (Тарту, Естонія) з метою сприяння співпраці національних та приватних архівів, музеїв, бібліотек, науково-дослідних установ, громадських об'єднань і організацій, що збирають та вивчають культурну спадщину Балтійської діаспори.

¹⁸ Бертран Лаведрін – професор Національного музею природознавства (фр. Muséum national d'histoire naturelle, Париж, Франція) та директор Науково-дослідного центру збереження колекцій (Center for Research on the Preservation of Collections, CRCC). Він є автором численних праць, у т. ч. чотирьох монографій, присвячених питанням збереження фотографічних колекцій.

¹⁹ Про участь у семінарі представників йдеться у звіті, проте він не дає достеменної інформації щодо представницького складу української делегації.

²⁰ Говард Бессер – професор кінознавства в Нью-Йоркському університеті, де керує програмою магістерської програми архівування кіно- і фотодокументів. У фокусі його досліджень – бази даних зображень, цифрові бібліотеки, стандарти метаданих. Говард Бессер публікує статті, бере участь у конференціях та організовує семінари для фахівців інформаційних установ.

The history of creation, the main aspects of the activity and structural organization of the Baltic Audiovisual Archival Council, its contribution to the system of regional international cooperation in the field of archiving and promoting the audiovisual heritage is researched.

Key words: audiovisual heritage; archiving; association; Baltic Audiovisual Archival Council.